

Min mening:

6. NOV 1967
AFTEN POSTEN

21.01.052

Fremtiden — eventyr eller regnestykke?

Av professor Eiliv Skard

Vi overdynges med nye ord — nye glosler! I en fremmedordbok som er ti år gammel, leter man forgjeves etter ord som sputnik, absurdisme og datamaskiner. Vi ser slike nye ord i avisen, hører dem brukt i en samtale — og en vakker dag bruker vi dem selv. Det er greit nok: en ny sak må ha et nytt navn, en spade skal kalles en spade.

Men dermed er ikke alt sagt. Et nytt ord preger vår tenkning — så visst som et nytt maleri setter preg på vår dagligstue. Mer enn det: et nytt ord kan suggerere oss til å godta vurderinger som strider mot vår overbevisning. Det er noe som heter «sprogets makt over tanken». For noen år siden begynte man å snakke om «sameksistens», et pynnelig ord, men det maskerte en mindre pynnelig politikk.

I det siste talet der meget om fremtidsforskning. Hvilke forestillinger vekker dette ordet?

Har våre fremtidsforskere tatt de nødvendige reservasjoner overfor reklamemessige fantasterier? Iallfall bør de gjøre det. Videnskap er ikke forenlig med overtro, ikke engang med overtro på videnskapen. Denne nye «forskningsgren» omtales stundom slik at folk suggereres til å tenke at fremtiden nå endelig fullt og helt er lagt inn under metodisk forskning og snart kan settes opp i form av regnestykker som eksperter kan løse for oss. Og da er det ikke tale om videnskap, men om kvalifisert sludder.

«Fremtiden» er det mest komplekse begrep vi mennesker kan operere med. Videnskapen har metoder til å studere mange sider av livet, i fortid og nutid, og kan stille prognoser på diverse felter så sant feltet kan isoleres; men «fremtiden» er samtlige felter og fremfor alt: samspillet mellom samtlige aktører. Avgjørende begivenheter er blitt fremkalt ved uberegnelige hendelser, et uventet dødsfall, et genis opptreden. Man kan diskutere hvorvidt mennesket har fri vilje, men vi kan iallfall ikke beregne menneskelige viljesavgjørelser.

Kan moderne fysikk motivere troen på at menneskehetens fremtid kan kalkuleres? Neppe. Og historikeren må be seg fritatt for å stille prognoser; de forsøk som er gjort, frister ikke til gjentagelse.

Men — det er ikke bare tale om falske forestillinger om videnskap, men om en farlig tendens i vår kultur. Overtroen på ekspertise og kalkulasjon oppdrar til passivitet, virker drepende på initiativ og handlekraft. For at vi vanlige mennesker skal handle, må vi være overbevist om at vi kan forme fremtiden, at våre viljesavgjørelser betyr noe. Om menneskets frihet har moderne tenkere brukt sterke ord; det klareste utsagn stammer fra den tyske filosof Heinrich Rickert. «Dersom vi virkelig på forhånd kunne beregne fremtiden i alle dens enkeltheter... da ville straks all vilje og handling miste sin mening. Vi har derfor grunn til å glede oss over at der ikke finnes historiske lover... Dersom også det fremtidige i alle enkeltheter var gjenstand for vår viden, ville det aldri bli gjenstand for vår vilje. I en fullkommen rasjonell verden kan ingen virke.»

Mennesker idag trenger neppe mer av kritikkløs tillit til eksperter; de trenger heller mer tro på individets muligheter for skapende innsats. Her kan fortiden lære oss noe. Antikkens høye kultur gikk til grunne den dag da dens ledende menn hadde mistet troen på at noe nytt kunne skje, og tenkte seg fremtiden som en evig gjentakelse, uavvendelig og kalkulabel. En kultur med en slik resignert-deterministisk tankegang måtte bli overvunnet av en tro som hevdet at alt kan bli nytt. Slik også idag. Mennesker som ser livet som et eventyr og et vågestykke som krever total innsats, vil være historieskapende fremfor dem som tror at spillet kan overlates til eksperter og løses som et regnestykke.

Eiliv Skard